

Tamás Dénes

A PÁRHUZAMOSOK TALÁLKOZÁSAI

- *Láng Zsolt: Bolyai*¹ -

Ha létezik egy szó, ami felől olvasni és értelmezni tudom Láng Zsolt műveit, az a szabadság. Nem rögzíteni, lezárni valamit, hanem megkeresni az illeszkedések legtágabb perspektíváját – ez az a motor, aminek működését érzékelni vélem a művek olvasása közben. Láng Zsolt irodalmat művel, a szó legautentikusabb értelmében. Ott áll, ott figyel, ahol irodalomvá válnak a dolgok, azaz részesülnek a kifejezés, a megformálás szabadságából. Az emberi minőségek közül is azok érdeklik, amelyeknek a legnagyobb a szabadságfoka: az alkotás, a szerelem, az érzékiség, a történelem gazdagságában való részesülés. Azt is lehetne mondani, az esztétikum mindenhatósága érvényesül a műveiben, ha az nem lenne egyben az életé is; az élet szabad, kereső energiáinak a lekövetése, vagy inkább kibontakoztatása, ami feladatának tűnik.

Ezt az indíttatását nem hazudtolta meg új regényében sem, ami már témaválasztásával is komoly kihívások elé állít bárkit. Nem lehet véletlen, hogy még Esterházy Péter is fontolgatta egy Bolyairól szóló könyv megírását – tudjuk meg a regényből. Érezzük, igazi Esterházy-téma ez, ezért csak sajnálni lehet, hogy nem született meg egy ilyen mű. Láng Zsolt azonban nem a kihullt stafétát vette át Esterházy kezéből, hanem saját szuverén alkotását hozta létre. Úgy gondolom, tudatosan törekedett arra, hogy elkerülje azokat az aknákat, amelyekre egy ilyen vállalkozás során könnyen rá lehet futni. Fontos lehetett számára, hogy ne egy kongó mellszobor emelődjék a szavakból, hogy ne csak a historizáló emlékezet által tisztára purgált alakot lássuk, hanem valamit abból a szenvedő, saját esetlenségeivel küzdő lényből, aki azonban életének legegyszerűbb összefüggéseibe is matematikai feladványokat látott bele. Ahogy az is kihívás lehetett, hogy ne a provincialitás, a túlzott lokalitás regénye íródjék meg, még akkor se, ha a provincialitással való küzdelem valóban felemésztette Bolyai János

1 Budapest, 2019, Jelenkor Kiadó.

életét. Aki a végtelen terek természetén töpreng, ne záródjék be a szűkösségbe, korlátoltságba. Ugyanakkor más tétet is érzékelek Láng Zsolt regénye mögött. Mint a modern írók esetében, számára is fontos az elbeszélhetőség kérdése. A világ már nem meséli el magát – számolt le ezzel az illúzióval a modernitás írója, ahogy a múlt sem tárja fel automatikusan a maga gazdagságát, ezért komoly írói döntés, hogy miből indulunk ki egy emberi élet elmesélése érdekében. Az elbeszéléssel kapcsolatos döntéseivel a modern író a világhoz való viszonyának sarkalatos pontjait jelöli ki. Láng Zsolt, összhangban Bolyai János alakjával és matematikusi tevékenységével, a térbeliség problémáját helyezi regényének fókuszpontjába. Regényének centrális kihívását a következőképpen fogalmazza meg: „Ha valaki a nemeuklideszi tér felfedezőjéről ír regényt, úgy volna illő, hogy a regény nemeuklideszi formáját hozza létre.” De hogyan néz ki egy „nemeuklideszi formájú regény”? Minek a metaforájaként működhet ez a megfogalmazás? Hogyan oldotta meg Láng Zsolt a maga elé tűzött kihívást?

A regény tulajdonképpen a kudarc, a konvencionális mesélés kudarcának a beismerésével kezdődik. Láng Zsolt apró lépésekben leplezi le, hogyan működik az írói gőg, ami apró betoldásokkal, hamisításokkal úgy igazítja ki a valóságot, hogy összeállhasson a sugalmazni akart, fellengzős kép. De ha nem egy ilyen képet akarunk kialakítani Bolyai Jánosról, milyen más lehetőségünk marad még? Egy olyan, amelyben valóban megpróbáljuk elmesélni írói életünket, amelynek aktuális centrumában a Bolyai-hagyatékkal való foglalatosság található. Legalábbis a következő oldalaktól kezdve erre vállalkozik a regény, a Láng Zsoltnak nevezett erdélyi író szinte naplózott életének leírására, amint féléves írói ösztöndíját a svájci Zug nevű városkában tölti. „Valóban” – mondtam fentebb, miközben tudom, a valót egy regényben egészen másként kell tetten érni, mint ahogy hagyományosan gondolnánk. Erre utal a könyv elején található megjegyzés is, amely szerint a könyvbeli valóság merő fikció. Egy olyan fikció, amely csupa ismert figurával van benépesítve. Feltűnik ugyanis a regényben Krasznahorkai László, Ilma Rakusa, ahogy Láng Zsolt új családja is, számos ismert és kevésbé ismert utalással, történettel kiegészülve, ahogy maga a hely is ott fodrozódik, ízesül a könyv lapjain, a térnek egyik sajátos dimenzióját képezve meg. Mert nem csak ezen a szinten, a térnek ebben a szegletében zajlik a regény. A svájci szál mellett ugyanis a Bolyaiak

életébe is belépünk, mindezt a korabeli Marosvásárhely miliójének megidézésén keresztül. A két szál váltakozva követi egymást, a fejezetek számozása pedig a prímszámok sorrendjét követi. Úgy képezem, a prímszámok a legtitokzatosabb számok. Társtalanul emelkednek ki a számok tengeréből, felbonthatatlanok, oszthatatlanok, mint megannyi szavakkal kifejezhetetlen individuum. A rokonlélek, a már megidézett Krasznahorkai László *Seiobo járt odalent* című novelláskötete jut eszembe, amelyben a Fibonacci-számsor szerint számozódnak meg a novellák. Mindkét könyvben különleges és rejtélyes matematikai összefüggések abroncsolják össze a lélegző szövegeket. Ahogy az univerzumot is, amelyben élünk.

Az világos, hogy a két, időben és térben, párhuzamosan futó történetszálnak, illetve a köztük lévő kapcsolódásoknak, közelíthetőségeknek kellene kiadniuk a regény nemeuklideszi formáját. Ezt a formát követni, egybelátni és értékelni komoly értelmezői kihívás. Főleg ha nem akarunk csak a forma külsődleges leírásánál leragadni. Láng Zsolt, a tőle megszokott módon, egy nagyon nyitott, a megszólalások, a formák, az írói regiszterek sokaságát használó szöveget hozott létre, amelyet az áttételek, az allúziók és a motívumok kapcsolódásai fognak össze. A különállóság és az összetartottság képzetei több szinten szervezik a regényt. Ezek szétszalazása és együttes értelmezése meghaladná e szöveg lehetőségeit. A párhuzamosan futó történetcikok egymáshoz való viszonyát azonban mindenképpen érzékeltetni és értelmezni kell. Egy idő után úgyis ez helyeződik az olvasás centrumába.

Az első és a legalapvetőbb kérdés a regény megkettőzésére vonatkozik. Vegyük axiómának, hogy léteznek ilyen világok. A párhuzamosság adott. Ami érdekes: hogyan függ össze, hogyan találkoznak a párhuzamosak? Nádas Péter egy egész regényt szentelt ennek a kérdésnek. Itt szűkebb, de pont ezért intenzívebb térben bezárva léteznünk.

A regényben két alkotóember életét követjük. Ismételjünk: az egyik, miközben írói ösztöndíját tölti Svájcban, regényt akar írni Bolyai Jánosról, ezért a matematikus hátramaradt feljegyzéseit tanulmányozza, a másik pedig – és hát ez lenne maga a megírt regény – a matematika nagy rejtvényein törí a fejét, és éli külsődlegesen kisszerű, provinciális életét. Nincs egyetlen világ – sugallja ez a szerkezet. Bármiről írunk, gondolkodunk, az egy idő után átszínezi az életünket. Aki Bolyaival kezd behatóan foglalkozni, nem teheti meg, hogy ne lássa

egy kicsit másként, bolyaisan a világot. Ugyanakkor nincs teljes egybeolvadás, a távolság áthidalhatatlanul megmarad az életek között. Ezt érezzük a két alkotósors eltérő jellegében, aránytalanságaiban is. Úgy képzelem, az olvasótábort megosztja a két sík értékelése. Lesz olyan, akihez a svájci szál áll közelebb, mások Bolyai életének követésében találnak inkább élvezetet maguknak. Ahogy különbözőképpen látják magukat az alkotókat is. Láng Zsolt kontra Bolyai János – akár így is sarkítható ez a mérkőzés. Egy olyan mérkőzés, amiből paradox módon csak a szerző kerülhet ki győztesen, hisz ő írta meg az egész regényt.

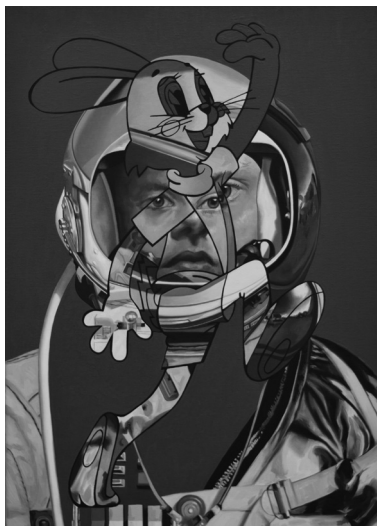
De milyen eltérésekre tettem utalást a fentiekben? A kapcsolódások sokasága ellenére két egészen más regényvilág fut párhuzamosan egymás mellett. A svájci szálát egyfajta csendes, szemlélődő esztétizmus hatja át, meg sok ragyogás, csillogás – finom, költői megfigyelések sokaságán keresztül. Egy kései, beteljesedett szerelem érzelmevilága világítja be a helyet. Azt a helyet, amit elsősorban mégis a helyiek és a nemzetközi térben kóválygó író társak mondén, ingyenkedő életvitelle jellemez. De maga szöveg is szellősebb, eseménytelenebb, habár a vége felé egy gyilkosság szál és a hozzá kapcsolódó nyomozás próbálja egy kicsit erőltetetten borzolni a kedélyeket. Bolyai világa ezzel szemben sokkal súlyosabb, tömörszerűbb, ahogy érzelmileg is telítettebb, drámaibb. Hangulatában komor, még akkor is, ha egy briliáns, érzékeny elme megfigyelései, viszonyulásai számos ponton oldják ezt a súlyt. Ami egyik világban legfeljebb bosszantó kellemetlenség, az a másikban valódi, a valóságért, az igazságért vívott, csak néha enyhülő küzdelem, amiből szinte szfinxszerűen emelkedik ki Bolyai János alakja. Azt kell mondanom, Láng Zsolt zseniálisan rajzolta meg Bolyai János alakját. Egy befelé forduló, saját evidenciáiért élő ember képe rajzolódik ki a regényből, aki mégis, már csak jelenlétével is – amiből valami végtelen egyenesség, öntörvényűség árad – különleges súlyt tud adni a körülötte forgó eseményeknek. Van valami nem evilági benne: ha jelen van a világban, akkor is túllát rajta, ami esetlenné, védtelenné tűnik benne, az is megfeszített érdeklődés, hideglelős figyelem. Nemcsak Bolyai János alakja megkapó a regényben, hanem az apjái is, ahogy az apa és a fia közötti ősi harcnak, szeretetteljes háborúnak a fejezetei is megrázóak. De az egész korabeli világ plasztikusan jelenik meg előttünk, természetesen módon átélhető, hangzik, szaglik, ízesül.

Láng Zsolt nemcsak mesél, hanem jelenetez is, dialógusokat, leveleket iktat közbe, egy szeretkezésből, egy kardvívásból bont ki világokat.

A regény olvasásának igazi élvezetei is itt vannak. A formák, a jelenetek kavargásában, a figyelem ide-oda ugrálásában, a tág és a parányi közötti váltások sikamlós erotikájában, az egész és a rész között létesülő párbeszédben.

Úgy gondolom, ennek a párbeszédnek a felnyitása és működtetése az igazi tétje a regénynek. Mit üzennek a fák, a csillagok, az álmok, a bogarak, a szerelmek, az apák nekünk? – kérdezi folyamatosan. Hogyan mutatkozik meg a világegész?

Nem egyféleképpen – jelzi a regény, amelyben két pontból startolunk rá az életre, a világegészre. De ha ezek a pontok a térnek és az időnek különböző vetületeiben is helyezkednek el, a párhuzamos univerzumok még sincsenek teljesen elzárva egymástól, számos ponton találkozhatnak, hiszen a bennük lévő fák, csillagok, álmok, bogarak, szerelmek, apák hasonlóak. A nemeuklideszi terek bárhol feltáruulhatnak előttünk. Az egyik élet kudarcos, a másik beteljesedett, mégis van valami mindkettőben, amiben egybenyitódnak. „Csillagporból vagyunk.” A regény utolsó mondata a bizalomé.

A kozmonauta, 2017 (olaj, vászon, 70 x 50 cm)